

1989, 5. května – *Dopis mluvčích Charty 77 Tomáše Hradílka, Dany Němcové a Alexandra Vondry, předsedy Československého helsinského výboru Jiřího Hájka a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných konferenci KBSE o lidské dimenzi v Paříži obsahující zhodnocení plnění závazků vyplývajících z helsinského procesu československou vládou (dokument Charty 77 č. 36/89, dokument Československého helsinského výboru č. 74/89).*

Dámy a pánové,

scházíte se v těchto dnech v Paříži, abyste posoudili, jak jednotlivé zúčastněné země plní své závazky vyplývající z KBSE a týkající se respektování lidských práv a základních svobod, kontaktů mezi lidmi i ostatních humanitárních otázek. Scházíte se také proto, abyste posoudili možnost dalšího pokroku v této otázce.

Svým podpisem se k závěrečnému dokumentu vídeňské schůzky KBSE připojila rovněž československá vláda, a proto nám dovolu- te, abychom se jako zástupci Charty 77, která se problematikou lidských práv a „lidské dimenze“ helsinského procesu zabývá už přes dvanáct let, i jako zástupci čs. helsinského výboru a VONS, vyjádřili k Vaší konferenci svým vlastním poselstvím. Činíme tak mj. i proto, že z vlastní zkušenosti dobře víme, jak se prohlášení a sliby naší vlády diametrálně rozcházejí s jejími skutky.

Než se začnete zabývat možnostmi dalšího pokroku, měli byste nejprve zkoumat, nakolik jednotlivé vlády – a v našem případě vláda československá – plní své předchozí závazky, naposledy z ledna t. r.¹ Domníváme se, že pět měsíců je doba dostatečně dlouhá k tomu, aby bylo možné posoudit, zda je slovo té či oné země věrohodné.

Jaká je tedy československá skutečnost? Československá vláda se ve Vídni např. zavázala, že bude lidská a občanská práva nejen respektovat, ale že bude i „zdokonalovat své zákony, správní předpisy a politiku ... tak, aby bylo zaručeno účinné vykonávání těchto

práv a svobod“. Zatím jediný konkrétní krok učiněný v oblasti zákonodárství byl však právě opačný. V únoru a březnu schválilo Federální shromáždění ČSSR tzv. „nová zákonná opatření k ochraně veřejného pořádku“, která až několikanásobně zvyšují možnost postihu organizátorů i účastníků prakticky jakýchkoli státem neorganizovaných veřejných shromáždění. „Gumová“ formulace jednoho z novelizovaných ustanovení (§ 6 zák. o přečinech) navíc vzbuzuje oprávněné obavy, že bude zneužíváno i proti nezávislé publicistice. Hovoří se v něm totiž o „tiskovinách, které svým obsahem narušují zájem socialistického státu na zachování veřejného pořádku“. Jak má ovšem proklamované nezávislé soudnictví poznat, co je momentálně ve státním zájmu, se už nikde neovysvětluje...²

Ostatné právo na pokojné shromažďování, zaručené jak naší ústavou, tak Mezinárodním paktem o občanských a politických právech (čl. 21), platí v naší zemi stále toliko na papíře. Mnozí z těch, kteří se je na základě svého svědomí pokusili naplnit v praxi, jsou nyní buď ve vězení (Václav Havel,³ Jana Petrová,⁴ Slávek Popelka,⁵ Otakar Veverka), nebo byli odsouzeni k podmíněným trestům či vystaveni persekucím.

Čs. vláda se ve Vídni rovněž zavázala, že „bude respektovat právo svých občanů aktivně přispívat, samostatně či společně s jinými, k rozvíjení a ochraně lidských práv a základních svobod“ (13. 5.) a že „bude usnadňovat přímé kontakty a komunikaci mezi těmito osobami, organizacemi a institucemi uvnitř účastnických států i mezi nimi“ (26). Skutečnost je však úplně jiná. Čs. helsinský výbor, Charta 77, Nezávislé mírové sdružení, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných i další nezávislé iniciativy, které mají v programu uskutečňování některých bodů helsinského procesu, jsou nadále považovány za nezákonné a jako s takovými je s nimi i nakládáno. Pokud jsou náhodou někteří reformněji ladění úředníci ochotni se zástupci nezávislých iniciativ jednat, činí tak jen nezávazně jako se soukromými osobami. O nějakém dialogu či uskutečňování přímých kontaktů však nemůže být řeč. Ba naopak. Když se např. čtyři členové Čs. helsinského výboru (v čele s jeho předsedou Jiřím Hájkem) vypravili v dubnu do Polska na valné

shromáždění Mezinárodní helsinské federace, byli na hranicích zadrženi, byly jim odebrány pasy a museli se vrátit zpět. Začátkem března dlela v Praze na oficiální návštěvě delegace MHF, jež měla dojednání návštěvu u ministra spravedlnosti a na oddělení pasů a víz. Protože však trvala na osobní účasti Jiřího Hájka, čs. strana audienci svévolně odmítla.

Ve Vídni čs. vláda také prohlásila, že v případě porušování lidských práv a svobod bude zajišťovat „právo osoby se odvolávat k výkonným, zákonodárným, soudním a správním orgánům“ (13. 9.). Petiční právo, zaručované také čs. ústavou, je však zejména v poslední době hrubě porušováno. V dubnu byli k nepodmíněným trestům odsouzeni Ivan Jirous (16 měsíců) a Jiří Tichý (6 měsíců), a to jen za to, že požadovali novelizaci trestního práva a osvobození politických vězňů.⁶ Za podobnou petici byl třicet dní vězněn také Stanislav Devátý a snad jen díky neobyčejné osobní statečnosti – držel totiž celou dobu neomezenou hladovku – byl nakonec propuštěn z vazby, i když jeho trestní stíhání trvá.⁷ Diskriminacím v zaměstnání jsou vystaveni i někteří signatáři petice vědeckých a kulturních pracovníků, kteří protestovali proti uvěznění Václava Havla a proti policejním brutalitám v lednových pražských ulicích.

Čs. vláda se dále zavázala, že „bude plně respektovat právo každého na svobodu pohybu v hranicích státu i právo opustit zemi a vrátit se do ní“ (20). Tato práva jsou však nadále nejrůznějšími způsoby oklešťována. Svobodně jednající občané jsou stále vystavováni občasným persekucím – „domácím vězením“ počínaje a svévolným odvážením k výsledkům a bezdůvodným zadržováním konče. Když např. v dubnu přijeli do Bratislavy tři zástupci VIA (Petr Pospíchal, Petr Uhl, Jan Urban), aby se tu setkali se svými maďarskými kolegy, byli okamžitě po výstupu z vlaku a bez udání důvodu posláni zpět. Pokud se týče cestování do zahraničí, nutno konstatovat, že přes některá dílčí zlepšení diskriminace především osob politicky aktivních nadále pokračuje a že se dokonce případy bezdůvodného odebírání cestovních dokladů v poslední době množí. Postiženi jsou přitom nejen aktivisté samotní, ale nezřídka i jejich rodinní příslušníci (na jaře se

tak např. nemohla zúčastnit školního zájezdu do NSR studentka Marta Bendová).

Signatářské státy se rovněž zaručily, že budou „zakazovat mučení a jiné způsoby krutého, nelidského nebo lidskou důstojnost ponižujícího jednání a trestání“ (23. 4.). Policejní brutalita v lednu v Praze, a to jak v ulicích, tak při následných výsleších a zadrženích, je snad dostatečně známá. Mnoho lidí bylo zbito, někteří i vážně zraněni, nemluvě třeba o tom, že mnozí zadržení byli nuceni stát na chladném dvorku policejní stanice po několik hodin v pozoru a s rukama za zády u zdi. Naposledy měli možnost pocítit „tvrdou pěst“ (doslova řečeno) našich státních orgánů i účastníci nezávislé manifestace během prvomájových oslav. Čím se provinili? Nesli např. transparenty s nápisy: „Srovnejme čs. právní řád s přijetými mezinárodními závazky“ nebo „Demokracii pro všechny“.⁸

V oblasti informací čs. vláda rovněž slíbila, že bude dovolovat jednotlivým osobám, institucím a organizacím, aby získávaly, vlastnily, reprodukovaly a rozšiřovaly jakékoliv informační materiály (34). Víme, že touto problematikou se nedávno zabývalo specializované informační fórum v Londýně. Nicméně jsme toho názoru, že flagrantní porušování tohoto principu, doprovázené zostřeným postupem našich státních orgánů vůči samizdatu a nezávislé publicistice, je natolik závažné, že je nemůžeme přejít mlčením. Obzvláště alarmující je případ nedávno uvězněných samizdatových vydavatelů Petra Cibulky⁹ a Františka Stárka,¹⁰ kterým – budou-li odsouzeni – hrozí trest až deseti, resp. pěti let ztráty svobody.

Uvedli jsme zde jen některé nejmarkantnější případy porušování mezinárodních závazků v oblasti lidských práv a základních svobod čs. stranou. Podrobněji je možno se s touto problematikou seznámit v situační zprávě za rok 1988, kterou pro pařížskou konferenci připravil Čs. helsinský výbor. Jsou to skutečnosti, které jsou, myslíme si, nesmírně závažné. Pařížská konference se jimi jistě bude zabývat stejně jako ohrožováním lidské dimenze helsinského procesu v jiných zemích. Nejen proto, že solidaritu s nespravedlivě postiženými se např. čs. vláda snaží ignorovat, ale zejména proto, že celoevropský proces nelze rozvíjet bez přijetí a prosazení společných zásad chování v politickém životě všech

účastnických zemí. V opačném případě všichni ponese vinu na tom, že se dokumenty helsinského procesu promění v cár papíru bez jakékoliv účinnosti.

Odpovědnost neseme ovšem všichni. Čs. nezávislé iniciativy jsou na tomto vědomí založeny a v prosazování těchto zásad budou pokračovat ve stejném duchu, v jakém působí Charta 77 po celých dvanáct let své existence.

Informace o Chartě 77, r. 12, 1989, č. 11, s. 2–4.

POZNÁMKY

- ¹ Závěrečný dokument následné schůze účastnických zemí KBSE ve Vídni byl publikován in: *Závěrečný dokument Vídeňské následné schůzky KBSE 4. listopadu 1986 – 19. ledna 1989*, Praha 1989.
- ² Jedná se o zákonná opatření předsednictva Federálního shromáždění ČSSR č. 10/1989 Sb. k ochraně veřejného pořádku ze 14. 2. 1989 (tzv. pendrekový zákon). *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, r. 1989, s. 34.
- ³ K případu Václava Havla viz sdělení VONS č. 911, 939, 940, 964, 965 a 1024, dokumenty č. 915, 943, 944, 968, 969 a 1028, a dokument č. 1197.
- ⁴ K případu Jany Petrové a spol., v jehož rámci byl stíhán i Otakar Veverka, viz sdělení VONS č. 894, 910, 940, 964, 972, 982, 1036 a 1080, dokumenty č. 898, 914, 944, 968, 976, 986, 1040 a 1084.
- ⁵ K trestním stíháním Jaroslava Popelky viz sdělení VONS č. 779, 794, 795, 799, 817, 822, 833, 853, 862, 868, 889, 980 a 1002, dokumenty č. 783, 798, 799, 803, 821, 826, 837, 857, 866, 872, 893, 984 a 1006.
- ⁶ K případu Ivana Jirouse a Jiřího Tichého viz sdělení VONS č. 830, 836, 869, 934, 954, 977, 989 a 1001, dokumenty č. 834, 840, 873, 938, 958, 981, 993 a 1005.
- ⁷ K uvěznění a hladovce Stanislava Devátého viz sdělení VONS č. 976 a 987, dokumenty č. 980 a 991.
- ⁸ K tomu viz sdělení VONS č. 1007, dokument č. 1011.
- ⁹ K trestnému stíhání Petra Cibulky souvisejícím dále s trestními věcmi Dušana Skály a Jiřího Štencla viz sdělení VONS č. 825, 835, 842, 846, 852, 870, 876, 904, 920, 962, 971, 990, 1003 a 1089, dokumenty č. 829, 839, 846, 850, 856, 874, 880, 908, 924, 966, 975, 994, 1007 a 1093.
- ¹⁰ K případu Františka Stárka a Ivy Vojtkové viz sdělení VONS č. 700, 769, 790, 892, 935, 959, 978, 1020, 1033, 1040 a 1058, dokumenty č. 703, 772, 794, 896, 939, 963, 982, 1024, 1037, 1044 a 1062.